

PREDSTAVITEV KONCEPTA 1/5 VPRAŠALNIC NA VEKTORJU MOBILNOSTI NA PRIMERU PROUČEVANJA IZSELJENSKEGA TURIZMA

Maruša Verbič Koprivšek

asist. dr.

Cesta v Zg. Log 38F, SI – 100 Ljubljana, Slovenija

e-mail: marusa.verbic@um.si

UDK: 911.3:314.7:325.252

COBISS: 1.01

Izvleček

Predstavitev koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti na primeru proučevanja izseljenskega turizma

V članku je predstavljen raziskovalni koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti. Koncept je uporaben za meddisciplinarno proučevanje vseh vrst prostorske mobilnosti prebivalstva, v različne namene in na različnih ravneh zahtevnosti. Raba koncepta je praktično prikazana na primeru raziskovanja izseljenskega turizma, v prispevku je podana tudi prva definicija le-tega. S konceptom 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti je raziskan izseljenski turizem slovenskih izseljencev iz Denverja, Kolorado, pri čemer so uporabljeni podatki, pridobljeni na podlagi zgodovinskih virov in literature, zlasti izseljenskega časopisja oziroma uradnih glasil nekaterih slovenskih bratskih podpornih organizacij v ZDA, ter terenskega raziskovanja.

Ključne besede

koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti, izseljenski turizem, mobilnost prebivalstva, turizem, migracije, slovenski izseljenci v ZDA

Abstract

Presentation of the 1/5 questions on the vector of mobility concept in the case of research on emigrant tourism

The paper presents the 1/5 questions on the vector of mobility research concept. The concept is applicable to an interdisciplinary study of all types of spatial mobility of population, for different purposes and at different levels of complexity. The use of the concept is practically presented through the example of research on emigrant tourism, which is also defined for the first time in this article. With the 1/5 questions on the vector of mobility concept the emigrant tourism of Slovene emigrants from Denver, Colorado, has been studied, with usage of the data obtained on the basis of historical sources and literature, especially the emigrant newspapers or official organs of some Slovene fraternal benefit associations in the United States, as well as field research.

Keywords

1/5 questions on the vector of mobility concept, emigrant tourism, population mobility, tourism, migration, Slovene emigrants in the U.S.

Uredništvo je članek prejelo 16.11.2017

1. Uvod

Proučevanje vseh vrst mobilnosti prebivalstva zahteva celostni, večdisciplinarni pristop, za katerega je potrebno meddisciplinarno povezovanje. Danes so poznane številne raziskovalne metode za proučevanje različnih vrst in vidikov prostorske mobilnosti prebivalstva, ki ustrezno funkcionirajo vsaka zase, manjka pa celostni koncept, ki bi različne pristope združil »pod eno streho« brez poseganja v njihovo ustaljeno individualno rabo. To vrzel zapolnjuje v pričujočem članku predstavljeni raziskovalni koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti. Prednosti koncepta so, da zajema vse vidike prostorskega gibanja prebivalstva, je preprost in vsestransko uporaben – od raziskovanja prostorske mobilnosti prebivalstva v humanističnih in družboslovnih vedah in proučevanja v okviru pedagoškega procesa do raziskovanja v namen gospodarstva ali sprejemanja političnih in strateških odločitev.

Koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti temelji na prostorskem vidiku mobilnosti prebivalstva, ki ga predstavlja vprašalnica oziroma odgovor na vprašalnico kje in je uprizorjen s tako imenovanim vektorjem mobilnosti. Z vektorjem mobilnosti je torej grafično prikazan prostorski vidik gibanja prebivalstva, za celostno, meddisciplinarno obravnavo mobilnosti prebivalstva pa je potrebno upoštevati tudi ostale vidike, ki jih predstavljajo vprašalnice oziroma odgovori na vprašalnice kaj, kdo, kdaj, zakaj in kako. V poimenovanju koncepta številka 1 predstavlja naslovno vprašalnico – kaj, številka 5 vprašalnice kje, kdo, kdaj, zakaj in kako, vektor mobilnosti pa pot posamezne osebe ali skupine ljudi, katere izhodiščni in končni kraj ter morebitni vmesni kraji so prikazani kot točke na vektorju.

Da bi lahko ta teoretski koncept lažje razumeli in spoznali, kako deluje v raziskovalni praksi, ga je potrebno predstaviti na konkretnem primeru prostorskega gibanja prebivalstva. Koncept je v pričujočem članku praktično predstavljen na primeru raziskovanja izseljenskega turizma, ki vsebuje tako migracijsko kot turistično mobilnost prebivalstva, in sicer na primeru izseljenskega turizma slovenskih izseljencev iz Denverja v Koloradu, ZDA. Da bi lahko razpravljali o izseljenskem turizmu ter njegovem proučevanju, je potrebno najprej opredeliti, kaj izseljenski turizem je, zato je v prispevku podana tudi prva definicija te vrste turizma.

V svetu je za vrsto turizma, pri kateri izseljenci in njihovi potomci obiskujejo države svojih prednikov, že uveljavljen izraz turizem iskanja korenin (roots tourism ali genealogy tourism). Turizem iskanja korenin je bil pred nedavnim prepoznani kot pomemben člen turistične industrije in ga lahko na podlagi dejavnosti, vezanih na potovanja v državo prednikov in odkrivanje družinske zgodovine izseljencev, opredelimo kot eno izmed številnih oblik kulturnega turizma (Koderman in Mihelič Pusipher 2012, 165). Vendarle pa se je potrebno zavedati, da turistično obiskovanje držav izselitve (ki niso nujno tudi izvorne države)¹ posameznikov ali njihovih prednikov v obdobju globalizacije predstavlja precej več kot zgolj »iskanje korenin«. Izseljenci in njihovi potomci danes v države izselitve ne potujejo le zaradi vnovične združitve s svojo družino in izvornim okoljem oziroma spoznavanja le-teh, temveč jih obiskujejo tudi zaradi poslovnih, izobraževalnih, političnih in drugih motivov ali preprosto zaradi preživljanja prostega časa. Te države so jim kot države etničnega porekla ali preteklega bivanja njih ali njihovih prednikov večinoma bolj poznane in v njih lažje navezujejo stike ter prepoznajo priložnosti, zaradi česar imajo pogosto prednost pri odločanju za obisk. Z naraščanjem globalnih migracij narašča tudi

¹ Namenoma je vselej uporabljen termin »država izselitve« in ne »država izvora«, saj država izselitve, zlasti v času pospešenih in kompleksnih, pogosto verižnih globalnih migracij, ne pomeni nujno tudi države izvora.

turizem izseljencev v države njihove izselitve, s tem pa predstavlja vse pomembnejši družbeno-ekonomski pojav. Zato je to obliko turizma nujno opredeliti kot samostojno vrsto turizma. Da bi zadostili vsem motivom turizma izseljencev v države njihove izselitve ali države izselitve njihovih prednikov, je potrebno uporabiti ustrezno ter dovolj široko poimenovanje, ki ga najboljše ubesedi termin izseljenski turizem (emigrant tourism). Izseljenski turizem je tako kot vrsta turizma enakovreden ostalim samostojnim vrstam turizma, opredeljenim z različnimi kriteriji,² turizem iskanja korenin pa podvrsta izseljenskega turizma.

2. Opredelitev izseljenskega turizma

Če želimo razpravljati o izseljenskem turizmu ter njegovem proučevanju, moramo natančno opredeliti, kaj izseljenski turizem je. Do te opredelitve je mogoče priti tako, da najprej predstavimo definicijo turizma in definicijo izseljenstva posebej ter ju nato ustrezno združimo.

Skozi čas se je nabralo veliko različnih definicij turizma, ki so se razlikovale glede na avtorje ter spreminjale glede na razvoj samega turizma. Za prvo znanstveno definicijo turizma velja definicija Walterja Hunzikerja in Kurta Krapfa iz leta 1942: »Turizem je splet odnosov in pojavov, ki nastanejo zaradi potovanja in bivanja tujcev v nekem kraju, v kolikor to bivanje ne povzroči stalne naselitve in ni povezano s pridobitno dejavnostjo« (Hunziker in Krapf 1942, 10). Leta 1971 je Mednarodno združenje znanstvenih strokovnjakov v turizmu (AIEST³) zaradi razvoja poslovnih potovanj in kongresnega turizma definicijo nekoliko spremenilo: »Turizem je celota odnosov in pojavov, ki nastanejo zaradi potovanja in bivanja tujcev v nekem kraju, v kolikor to bivanje ne povzroči stalne naselitve« (Kaspar 1996, 15 in 16). Sodobna oziroma Santgallenska definicija po Claudu Kasparju navaja, da je turizem celota odnosov in pojavov, ki nastanejo zaradi potovanja in bivanja oseb, za katere kraj zadrževanja ni niti glavno, niti stalno bivališče, niti kraj zaposlitve (Planina in Mihalič 2002, 29).

Zaradi njene splošne uveljavljenosti in uporabnosti sem se pri opredelitvi izseljenskega turizma oprla na osnovno definicijo turizma, ki jo je sprejela Svetovna turistična organizacija (UNWTO⁴) in s tem tudi Slovenija kot članica te organizacije, in opredeljuje turizem kot »splet dejavnosti, ki so povezane s potovanjem in z bivanjem oseb izven običajnega življenjskega okolja za ne več kot eno leto zaradi preživljanja prostega časa, poslov in drugih motivov« (WTO 2011). Skladno s to definicijo je turist oseba, ki potuje in biva izven običajnega življenjskega okolja za ne več kot eno leto zaradi preživljanja prostega časa, poslov in drugih motivov.

Da lahko razumemo pojem izseljenstva, je potrebno podati tudi definiciji migracij ter migrantov. Po definiciji Mednarodne organizacije za migracije (IOM⁵) so migracije »gibanje osebe ali skupine oseb izven državnih meja ali znotraj posamezne države, ne glede na trajnost, načine ali vzroke, in vključujejo migracije beguncev, razseljenih oseb, ekonomskih migrantov ter oseb, ki se selijo iz drugih razlogov, vključno zaradi vnovične združitve z družino« (IOM 2011). Po definiciji iste organizacije je »migrant

² Delitev turizma na posamezne vrste ni enostavna, ker njegove oblike niso vselej čiste, temveč sestavljene. Izrazi, ki se pojavljajo, so številni. Vrste turizma opredeljujejo različni kriteriji, med katerimi so najpogostejši: izvor in stalno bivališče, vpliv na plačilno bilanco, smer gibanja, dolžina bivanja, letni čas in sezona, organizacija potovanja, starost, število udeležencev, motiv itd. (Alič in Cviki 2009, 22).

³ Association Internationale d'experts Scientifiques du Tourisme (fr.) in International Association of Scientific Experts in Tourism (en.)

⁴ (The United Nations) World Tourism Organization – WTO

⁵ International Organization for Migration

vsaka oseba, ki se seli ali se je preselila izven državnih meja ali znotraj posamezne države, stran od svojega običajnega kraja bivanja, ne glede (1) na pravni status osebe; (2) ali je selitev prostovoljna ali neprostovoljna; (3) na vzroke selitve; ali (4) na trajnost selitve«. Izselenstvo je definirano kot »dejanje odhoda ali izstopa iz ene države z namenom naselitve v drugi« (IOM 2011). Izselenec je torej »oseba, ki je odšla ali izstopila iz ene države z namenom naselitve v drugi«.

Ker je v tem članku govora o izseljencih in ne migrantih na splošno, sem se pri definiranju izseljenskega turizma oprla na slednjo definicijo. Potrebno pa se je zavedati, da ta implicitno vključuje tudi razlage iz splošne definicije migracij, z izjemo gibanja znotraj posamezne države. Daljša definicija izseljenstva bi se tako glasila: »Izselenstvo je dejanje odhoda ali izstopa iz ene države z namenom naselitve v drugi, ne glede na trajnost, načine ali vzroke, in vključuje izseljevanje beguncev, razseljenih oseb, ekonomskih migrantov ter oseb, ki se selijo iz drugih razlogov, vključno zaradi vnovične združitve z družino«. Daljša definicija izseljenca pa: »Izselenec je vsaka oseba, ki je odšla ali izstopila iz ene države z namenom naselitve v drugi, ne glede (1) na pravni status osebe; (2) ali je selitev prostovoljna ali neprostovoljna; (3) na vzroke selitve; ali (4) na trajnost selitve«.

Izselenjski turizem lahko na podlagi predstavljenega opredelimo kot »splet dejavnosti, ki so povezane s potovanjem in z bivanjem oseb, ki so odšle ali izstopile iz ene države z namenom naselitve v drugi, izven običajnega življenjskega okolja za ne več kot eno leto zaradi preživljanja prostega časa, poslov in drugih motivov«. Na tem mestu se poraja vprašanje, ali je takšna, splošna definicija izseljenskega turizma smiselna, saj vključuje le natančnejšo razlago, kdo so ti turisti, ne pa tudi, kam potujejo. To ni dovolj za definicijo nove vrste turizma, ki se mora, da bi zadostila kriteriju nove vrste, precej razlikovati od definicij drugih vrst turizma. Da bi lahko uvedli novo vrsto turizma, je tako definicijo potrebno še nekoliko podrobneje dodelati. Ker govorimo o izseljencih kot osebah, ki so odšle ali izstopile iz ene države z namenom naselitve v drugi, je ustrezno govoriti o izseljenskih turistih kot osebah, ki potujejo iz države, v kateri so se naselili kot priseljenci, v državo, iz katere so se izselili.

Glede na to lahko izseljenski turizem opredelimo kot »splet dejavnosti, ki so povezane s potovanjem in z bivanjem oseb, ki so odšle ali izstopile iz ene države z namenom naselitve v drugi, v državo izselitve za ne več kot eno leto zaradi preživljanja prostega časa, poslov in drugih motivov«. Ker pa v primeru izseljenskega turizma govorimo o osebah, ki so kot izseljenci uresničile namen naselitve v drugi državi, lahko iz definicije odstranimo omembo namena. Hkrati vemo, da se izseljenci v državo svoje izselitve zelo pogosto vračajo zaradi vnovične združitve s svojo družino oziroma vnovičnega obiska ali bivanja v okolju, iz katerega izhajajo. Zato je na mestu, da v definicijo izseljenskega turizma vključimo tudi del iz splošne definicije migracij, ki govori o gibanju oseb zaradi vnovične združitve z družino⁶ – tokrat v obratni smeri, pri gibanju iz države priselitve v državo izselitve.

Končna definicija izseljenskega turizma, ki zaradi svoje specifičnosti zadosti kriterijem za uvedbo nove vrste turizma, se tako glasi: »Izselenjski turizem je splet dejavnosti, ki so povezane s potovanjem in z bivanjem oseb, ki so odšle iz ene države in se naselile v drugi, v državo izselitve za ne več kot eno leto zaradi preživljanja prostega

⁶ »Migracije so gibanje osebe ali skupine oseb izven državnih meja ali znotraj posamezne države, ne glede na trajnost, načine ali vzroke, in vključujejo migracije beguncev, razseljenih oseb, ekonomskih migrantov ter oseb, ki se selijo iz drugih razlogov, vključno zaradi vnovične združitve z družino« (IOM 2011).

časa, vnovične združitve s svojo družino in izvornim okoljem, poslov in drugih motivov«. Definicija se lahko v prihodnje spreminja skladno s spremembami v definicijah turizma in izseljstva pa tudi spremembami izseljenskega turizma kot takega.

Sedaj, ko smo ustrezno definirali pojem izseljenskega turizma, lahko o njem in njegovem proučevanju pričnemo verodostojno razglablјati. Proučevanje vseh vrst prostorske mobilnosti prebivalstva zahteva celostni, večdisciplinarni pristop, za katerega je potrebno meddisciplinarno povezovanje. Mobilnost prebivalstva zajema tudi migracije in turizem. Avtorica tega članka sem tekom svojega dosedanjega raziskovalnega dela poskušala vzpostaviti raziskovalni koncept, ki bi zajel vse vidike prostorskega gibanja prebivalstva, ki bi bil kar se da preprost in čim bolj vsestransko uporaben. Koncept sem poimenovala koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti.

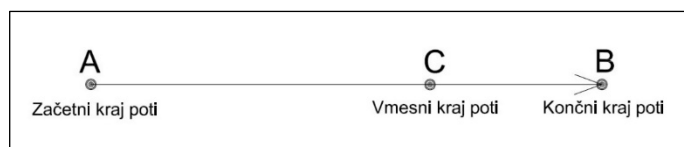
3. Proučevanje prostorske mobilnosti prebivalstva na podlagi koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti

Pri vzpostavitvi koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti sem za osnovno izhodišče uporabila prostorski vidik mobilnosti prebivalstva, ki ga predstavlja vprašalnica oziroma odgovor na vprašalnico kje in je uprizorjen s tako imenovanim vektorjem mobilnosti. Vektor določa usmerjena daljica, ki je natanko določena s svojo začetno in končno točko. Usmerjena daljica \overline{AB} ima začetno točko A in končno točko – konico B. Za razliko od običajne daljice ima usmerjena daljica poleg dolžine tudi smer, zato je vektor primeren za ponazarjanje prostorskega gibanja prebivalstva (Cedilnik 2006, 197 - 198). V primeru vektorja mobilnosti je z vektorjem ponazorjeno gibanje prebivalstva od točke A do točke B, pri čemer točka A predstavlja izvorni oziroma izhodiščni ali začetni kraj poti, točka B pa končni kraj poti oziroma ciljno destinacijo posamezne osebe ali skupine ljudi. Množica nešteto točk med točkama A in B predstavlja celotno pot posamezne osebe ali skupine ljudi od točke A do točke B.

Slika 1: Grafični prikaz vektorja mobilnosti $(AB)^{\rightarrow}$ z opisom, kaj pomenita točki.

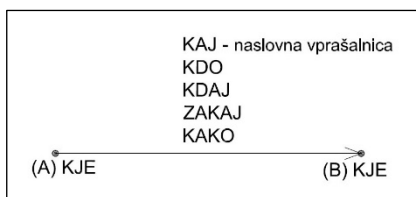
Ker prostorska mobilnost prebivalstva pogosto ni zgolj potovanje iz začetnega v končni kraj, ampak je pot sestavljena iz enega ali več različno trajnih postankov na krajih, ki jih je mogoče obravnavati enakovredno začetnemu in končnemu kraju, lahko na vektor mobilnosti po potrebi umestimo tudi vmesne točke, katere prav tako označimo z velikimi tiskanimi črkami.

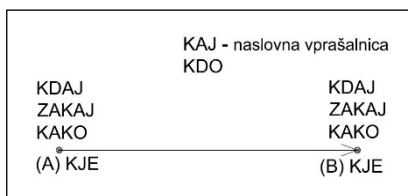
Slika 2: Grafični prikaz vektorja mobilnosti $(AB)^{\rightarrow}$ in vmesne točke C z opisom, kaj pomenijo točke.

Z vektorjem mobilnosti je torej grafično prikazan prostorski vidik gibanja prebivalstva, ki ga predstavlja vprašalnica oziroma odgovor na vprašalnico kje, za celotno, meddisciplinarno obravnavo gibanja prebivalstva pa je potrebno upoštevati tudi ostale vidike, ki jih predstavljajo vprašalnice oziroma odgovori na vprašalnice kaj, kdo, kdaj, zakaj in kako. Vprašalnica koliko je namenoma izpuščena, saj je njena raba povsem odvisna od namena proučevanja ter vrste in posameznega primera prostorske mobilnosti prebivalstva. Sprašuje lahko po številu oseb, ki potujejo, po stroških, dolžini in času potovanja, namestitve in bivanja ter jo zlahka umestimo pod katero izmed ostalih vprašalnic. Najprej je potrebno ovrednotiti vprašalnico kaj, ki je ločena od ostalih, saj sprašuje, kateri pojav mobilnosti prebivalstva sploh obravnavamo, in ne, na kakšen način ga obravnavamo. Vprašalnica kaj naj bo zato v konceptu umeščena ločeno, predstavlja naj tako imenovano naslovno vprašalnico, ki je v poimenovanju koncepta 1/5 ponazorjena s številko 1. S številko 5 je v poimenovanju koncepta ponazorjenih ostalih pet vprašalnic – kje, kdo, kdaj, zakaj in kako, pri čemer je vprašalnica kje, kot je opisano v prejšnjem odstavku, prikazana neposredno na vektorju mobilnosti, ostale štiri vprašalnice – kdo, kdaj, zakaj in kako pa so podane pod naslovno vprašalnico – kaj. Medtem ko vprašalnica oziroma odgovor na vprašalnico kje označuje vsako posamično točko na vektorju, se ostale vprašalnice večinoma nanašajo na celotno pot posamezne osebe ali skupine ljudi od točke A do točke B ali vmesnih točk.

V določenih primerih raziskovanja prostorske mobilnosti prebivalstva se lahko ostale vprašalnice (z izjemo vprašalnice kdo, ki opredeljuje osebo ali skupino ljudi, katera vedno ostaja nespremenjena) nanašajo tudi na vsako posamično točko na vektorju. To je odvisno predvsem od namena raziskovanja prostorske mobilnosti prebivalstva. Ker je koncept precej vsestransko uporaben, je potrebno upoštevati razlike, ki jih v koncept vnašajo različni tipi ter različni cilji raziskav – humanistično in družboslovno raziskovanje prostorske mobilnosti prebivalstva ali proučevanje v okviru pedagoškega procesa imata na primer drugačen namen od neposrednega raziskovanja v namen gospodarstva ali sprejemanja političnih in strateških odločitev.

Slika 3: Grafični prikaz koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti z vprašalnicami za celotno pot osebe ali skupine ljudi.

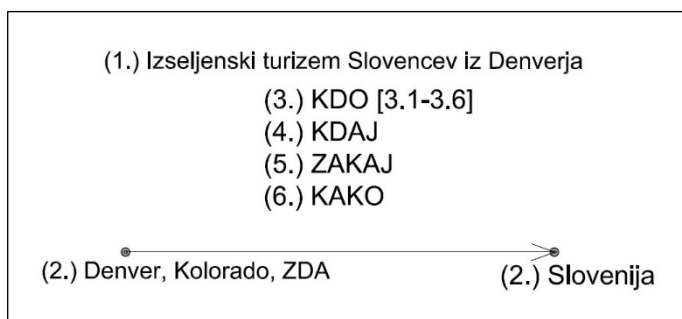
Slika 4: Grafični prikaz koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti z vprašalnicami za posamičen kraj na vektorju mobilnosti.

Če povzamemo, pri konceptu 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti številka 1 predstavlja naslovno vprašalnico – kaj, številka 5 vprašalnice kje, kdo, kdaj, zakaj in kako, vektor mobilnosti pa pot posamezne osebe ali skupine ljudi, katere izhodiščni in končni kraj ter morebitni vmesni kraji so prikazani kot točke na vektorju. Tekom raziskovanja določenega pojava prostorske mobilnosti prebivalstva se za celoten vektor ali vsako točko na vektorju posebej zastavlja skupno šest vprašalnic, pri čemer je prva vprašalnica (kaj) naslovna in opredeljuje, kateri pojav mobilnosti prebivalstva sploh obravnavamo, ostalih pet vprašalnic (kje, kdo, kdaj, zakaj in kako) pa opredeljuje način, na katerega ga obravnavamo. Vprašalnica kje je prikazana neposredno na vektorju kot označba kraja, ostale vprašalnice se nanašajo na celotno pot ali na vsak kraj posebej (z izjemo vprašalnice kdo).

Da bi lahko ta teoretski koncept lažje razumeli in spoznali, kako deluje v raziskovalni praksi, ga je potrebno predstaviti na konkretnem primeru prostorskega gibanja prebivalstva. Za praktično predstavitev sem izbrala raziskovanje izseljenskega turizma, ki vsebuje tako migracijsko kot turistično mobilnost prebivalstva, in sicer na primeru izseljenskega turizma slovenskih izseljencev iz Denverja v Koloradu, ZDA.

4. Praktični prikaz koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti na primeru izseljenskega turizma Slovencev iz Denverja

V poglavju Opredelitev izseljenskega turizma smo podali sledečo definicijo izseljenskega turizma: »Izseljenski turizem je splet dejavnosti, ki so povezane s potovanjem in z bivanjem oseb, ki so odšle iz ene države in se naselile v drugi, v državo izselitve za ne več kot eno leto zaradi preživljanja prostega časa, vnovične združitve s svojo družino in izvornim okoljem, poslov in drugih motivov«. V tem poglavju bomo skladno s to definicijo raziskali splet dejavnosti, ki so povezane s potovanjem in z bivanjem oseb, ki so odšle iz Slovenije in se naselile v Denverju, Kolorado, ZDA, v Slovenijo za ne več kot eno leto zaradi preživljanja prostega časa, vnovične združitve s svojo družino in izvornim okoljem, poslov in drugih motivov. Raziskava bo osnovana na konceptu 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti.

Slika 5: Grafični prikaz koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti za izseljenski turizem Slovencev iz Denverja.

Raziskovanje izseljenskega turizma na podlagi koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti bo še posebej zanimivo zaradi že omenjenega dejstva, da pojem izseljenskega turizma temelji tako na migracijski kot turistični mobilnosti prebivalstva. To pomeni, da bomo pri raziskavi lahko koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti uporabili dvakrat. Ko bomo z vektorjem mobilnosti za proučevanje turistične mobilnosti z vprašalnicami raziskovali izseljensko turistično potovanje Slovencev iz

Denverja v Slovenijo, bomo za vprašalnico kdo raziskali slovenske izseljence/priseljence v Denverju, pri čemer bomo znova uporabili koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti, tokrat za proučevanje migracij. Raziskava temelji na podatkih, pridobljenih na podlagi zgodovinskih virov in literature, zlasti izseljenskega časopisja oziroma uradnih glasil nekaterih slovenskih bratskih podpornih organizacij v ZDA, ter terenskega raziskovanja v Denverju.

1.Vprašalnica kaj – naslovna vprašalnica

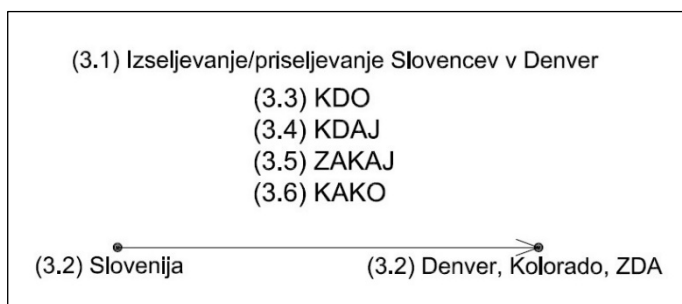
Izseljenski turizem Slovencev iz Denverja oziroma skladno z definicijo izseljenskega turizma splet dejavnosti, ki so povezane s potovanjem in z bivanjem oseb, ki so odšle iz Slovenije in se naselile v Denverju, Kolorado, ZDA, v Slovenijo za ne več kot eno leto zaradi preživljanja prostega časa, vnovične združitve s svojo družino in izvornim okoljem, poslov in drugih motivov. Zaradi praktičnosti prikaza se bomo omejili na skupinska, organizirana turistična potovanja.

2.Vprašalnica kje – prikazana na vektorju mobilnosti

Iz Denverja, Kolorado, ZDA, v Slovenijo.

3.Vprašalnica kdo

Slovenski izseljenci/priseljenci v Denverju, Kolorado, ZDA, oziroma skladno z definicijo izseljencev, osebe, ki so odšle ali izstopile iz Slovenije in se naselile v Denverju, Kolorado, ZDA.

Slika 6: Grafični prikaz koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti za izseljevanje/priseljevanje Slovencev v Denver.

3.1 Vprašalnica kaj – naslovna vprašalnica

Izseljevanje/priseljevanje Slovencev v Denver oziroma skladno z definicijo izseljenstva izseljevanje Slovencev, ki so odšli ali izstopili iz Slovenije in se naselili v Denverju, Kolorado, ZDA.

3.2 Vprašalnica kje – prikazana na vektorju mobilnosti

Iz Slovenije v Denver, Kolorado, ZDA.

3.3 Vprašalnica kdo

Večinoma je šlo za mlade moške⁷ z agrarno prenaseljenega slovenskega podeželja in prebivalce nekdanjih manjših fužinarskih ter železarskih krajev na Dolenjskem in Notranjskem, ki so v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja ostali brez zaposlitve ob propadu fužin in drugih manjših železarskih obratov (Klemenčič 2011, 139). »S

⁷ Največje število prebivalcev prve generacije slovenskih priseljencev je v starostnih skupinah med 20. in 40. letom starosti, pri čemer število moških močno presega število žensk. To je bila ena od značilnost rudarskih in industrijskih območij, kamor so se vsaj na začetku priseljevali večinoma le moški. Ko so se jim čez čas pridružile tudi ženske, je prišlo do stalne naselitve slovenske skupnosti oziroma do oblikovanja družin, rojstev otrok, gradnje hiš ali nakupa stanovanj in podobno. Maloštevilne pa so bile starostne kategorije prebivalstva slovenskega porekla po 45. letu, katerih pripadniki so se le redko odločali za izselitev v tujino (U.S. Population Census 1910; Klemenčič 1999, 253).

trebuhom za kruhom« so odšli v Ameriko. Čeprav so bili slovenski priseljenci v ZDA v glavnem kmetje, se s kmetijstvom niso ukvarjali, saj so v te kraje prihajali s povsem drugimi nameni. Hoteli so hitro zaslužiti in se potem vrniti v domovino. Ker pa skoraj nihče od njih ni imel dokončane osnovne šole (večina le štiri razrede), mnogi pa so bili celo nepismeni, so morali poprijeti za najbolj umazana, nevarna in nezdrava dela, njihovo življenje pa takrat ni imelo skoraj nobene vrednosti (Klemenčič 1999, 229). V Denverju, na območju okrožja Globeville, so našli zaposlitev večinoma v topilnicah, pa tudi v živilsko-predelovalnih in drugih industrijskih obratih. Okrožje Globeville je bilo med najrevnejšimi v mestu, življenje v njem težko. Določene topilniške družbe so za svoje zaposlene zgradile barakarska naselja, nekateri delavci pa so našli domovanja tudi v številnih boarding housih in saloonih v Globevillu. Navadno so imeli salooni na območju topilnic v pritličju gostišča, v prvih nadstropjih pa sobe za delavce, večinoma v lasti prebivalstva, nekateri pa so pripadali tudi topilniškim družbam. V primeru slednjih so delavci plačilne čeke prejeli preko saloonov, kar je pomenilo, da so po odbitku stroškov bivanja, prehrane in pijače na plačilni dan prejeli zgolj nekaj dolarjev (Noel 1997, 215). V takšnih pogojih jim ni uspelo privarčevati denarja za boljše življenje v stari domovini, zato se večini ni uspelo nikdar vrniti.

Tekom prvih treh desetletij 20. stoletja so Slovenci v Denverju pridobili tri dejavnike, bistvene za povezovanje, delovanje in razvoj etnične skupnosti na tujih tleh: povezali so se v društva slovenskih in slovanskih bratskih podpornih organizacij ter leta 1908 ustanovili lokalno Zapadno slovansko zvezo (Western Slavonic Association) (Jersin 1933, 3), leta 1918 so kupili poslopje in ustanovili Slovenski dom (Mauser 1931, 2), leta 1918 pa so skupaj s hrvaškimi priseljenci ustanovili slovensko-hrvaško župnijo ter leta 1920 zgradili cerkev Kraljice sv. rožnega venca (Pavlakovich 1969, 40–42). Ustanovitev institucij, temeljnih za delovanje vsake izseljenske skupnosti v ZDA, je pripomogla k naglemu ter znatnemu razcvetu povezovanja in družabnega življenja Slovencev v Denverju, ki je trajal nekje do šestdesetih let 20. stoletja. To je bilo obdobje, ko so se slovenski priseljenci v novem okolju docela ustalili, osrednje vloge v skupnosti so prevzemale mlajše generacije, katerih materni jezik je bil po večini še slovenski, a so ga vse redkeje uporabljale. Da bi ohranjali in med mlajšimi generacijami pospeševali zanimanje za slovensko kulturo, jezik, etnične navade in običaje, so v tem obdobju ustanovili številna kulturna društva oziroma klube ter organizirali različne prireditve, veselice in festivale, ki so poudarjali slovensko etnično identiteto (Verbič Koprivšek 2014, 267).

Ustaljeno življenje že povsem v ameriško družbo vključenih prebivalcev slovenskega etničnega porekla v Globevillu je prekinila gradnja več kot 76 m široke štiripasovne avtoceste Valley Highway leta 1953 in štiripasovnice Interstate št. 70 leta 1964, ki je slovensko naselbino presekala na dvoje (Pavlakovich 1953, 1). Etnična struktura naselbine se je še znatneje preoblikovala s procesom suburbanizacije v šestdesetih letih 20. stoletja, ko so se začele mlajše generacije seliti v denverska predmestja (Fraternal Voice 1970, 12), na območje Globevilla pa so se pričeli množično priseljevati mehiški Američani (Drasler 1989, 3). Slovenska naselbina v Globevillu je tako začela v sedemdesetih letih znatneje nazadovati in je do konca osemdesetih let 20. stoletja praktično izginila. Institucionalna organiziranost Slovencev v Denverju se je zaključila z zaprtjem Slovenskega doma, 31. decembra leta 1987 (Drasler 1989, 3).

Navkljub navedenim dogodkom, zaradi katerih je slovenska naselbina v Denverju v geografskem smislu izginila, se je tamkajšnja slovenska skupnost, sicer v obliki razpršene poselitve, ohranila do današnjih dni. Danes slovenski Američani za

medsebojno komuniciranje, predvsem pa komuniciranje z društvi in drugimi slovenskimi organizacijami, uporabljajo nove tehnologije, med katerimi ima najpomembnejšo vlogo svetovni splet. O nekdanji slovenski naselbini v Denverju pa še danes poleg napisov na vitražnih oknih in spominskih ploščah v cerkvi Sv. rožnega venca pričajo tudi slovenski običaji, ki so prisotni na različnih, zlasti župnijskih, prireditvah v Globevillu in zabavah denverskih društev slovenskih bratskih podpornih organizacij (Verbič Koprivšek 2014, 268).

3.4 Vprašalnica kdaj

Nekaj podatkov o tem, kdaj so v Denver prišli prvi slovenski priseljenci, je mogoče najti v dopisih iz te naselbine v slovenskih izseljenskih časopisih. George Pavlakovich je leta 1938 zapisal, da naj bi prvi Slovenec v Denver prišel okrog leta 1868, to je bil Jožef Bukovec iz Semiča v Beli Krajini. Bukovec naj bi imel farme približno 9 milj (14,5 km) od Denverja, po njem pa naj bi se imenovala tudi ena izmed javnih šol, in sicer Bukovec Public School. Umrl naj bi okoli leta 1926. Pavlakovich v nadaljevanju omenja, da so prišli drugi Slovenci in tudi nekaj Hrvatov v Denver okrog leta 1885, med njimi Maks Malič, Jack Plut in John Blatnik. Piscu prispevka v Novem svetu je izseljenec Frank (prej Matevž) Ambrožič dejal, da je prišel v Denver leta 1887 in da je tam srečal Jacka Pluta in Maksa Maliča. Mary Bohte, ki je v Denverju živela od leta 1898 pa je povedala, da so tedaj v Denverju prebivale družine Matta Sadarja, Johna Peketza, Johna Blatnika, Maksa Maliča in Johna Predoviča.

Da segajo začetki slovenske skupnosti v Denverju v devetdeseta leta 19. stoletja potrjuje tudi zapis iz časnika Fraternal Voice, uradnega glasila slovenske bratske podporne organizacije Zapadna slovanska zveza. Leta 1979 je bilo v njem zapisano, da so slovenski in hrvaški priseljenci, ki so ustanovili župnijo Sv. rožnega venca, začeli v Denver prihajati med leti 1885 in 1890, v ta čas pa sega tudi nastanek slovensko-hrvaške skupnosti v Denverju, natančneje v Globevillu, ki je na vzhodu mejila na reko South Platte, na jugu na delovišče železniške družbe Burlington Railroad, na zahodu na avtocesto Valley Highway (Interstate št. 25) in na severu na 54. avenijo (Fraternal Voice 1979, 4 in 5). V dvajsetih letih 20. stoletja je potekal drugi val priseljevanja Slovencev v Denver, ki je bil posledica odprtja novih delovnih mest na železnici, v pakirnicah mesa in topilnicah (Doeppers 1967, 509).

Iz podatkov ljudskih štetij je razvidno, da je leta 1910 v Globevillu živelo 443 prebivalcev s slovenskim maternim jezikom (11,8 odstotka vsega prebivalstva Globevilla) (U.S. Population Census 1910),⁸ leta 1920 471 prebivalcev s slovenskim maternim jezikom (12,39 odstotka vsega prebivalstva Globevilla) (U.S. Population Census 1920) in leta 1930 že 734 prebivalcev slovenskega porekla (14,76 odstotka vsega prebivalstva Globevilla) (U.S. Population Census 1930).

3.5 Vprašalnica zakaj

V notranjost severnoameriške celine so se najprej selili le prebivalci njenih vzhodnih obalnih območij. Privlačila jih je rodovitna pokrajina zahodno od gorovja Apalači, kjer so lahko ustvarili nekajkrat večja posestva, kot so jih takrat poznali na gosto naseljenem ameriškem vzhodu. Ker so poznali življenjski slog ameriškega vzhoda, so vedeli, da bodo presežek pridelkov zlahka prodali v industrijska središča ob Atlantiku. In tako je bilo, ob posameznih izjemah, še tudi po letu 1862, ko je selitve na zahod

⁸ O številu vsega prebivalstva v Globevillu za leto 1910 podatki niso dostopni, zato je uporabljen podatek o približnem številu prebivalstva za leto 1907 iz publikacije »Garden Place – Globeville: 1885–1950« iz leta 1997 avtorice Anne M. Reicks.

pospešil tako imenovani zakon Homestead.⁹ Po tem, ko je kolonizacijo ameriškega zahoda za nekaj časa zavrla državljanska vojna (1861–1865), je po letu 1869 pot na Zahod znova omogočila gradnja transkontinentalnih železnic. Nadaljnja gradnja infrastrukture je v drugi polovici 19. stoletja spodbudila hitro rast mestnih naselij. Tedaj je nastalo veliko manjših, rudarskih, trgovskih in industrijskih pa tudi nekaj večjih mestnih naselij, ki jih je omogočila novo nastajajoča industrija. Nove tovarne in rudniki so potrebovali na tisoče novih delavcev, ki pa jih v Ameriki ni bilo mogoče dobiti. Zato so začeli vabiti nove priseljence iz Evrope, med njimi tudi številne Slovence (Klemenčič 1999, 227 in 228). Država je priseljevanje uradno pospeševala. Od leta 1864, ko je bil ustanovljen Imigracijski urad, pa do leta 1880 je prišlo v ZDA preko štiri milijone izseljencev in najmanj tri četrtine jih je tam tudi ostalo. Prihajali so v ritmu ameriškega gospodarskega razvoja – bolj množično v obdobjih prosperitete, manj v kriznih obdobjih (Valenčič 1990, 52).

Ko so pričeli izkoriščati rudna bogastva tudi v goratih območjih zahodno od Denverja in Puebla, so potrebe po delovni sili pritegnile na ta območja tudi Slovence, ki so v obdobju agrarne prenaseljenosti slovenskega podeželja in propada železarskih obratov odšli iskati zaposlitev na tuje. Tok je bil sprva skromen, ko pa so sredi devetdesetih let 19. stoletja razširili podjetja v Pueblu, Leadvillu in Denverju in je bilo čez noč na voljo nekaj tisoč novih delovnih mest, ki so bila plačana bolje kot v rudnikih Pensilvanije, se je pričelo množično naseljevanje (Klemenčič, 1999, 228). Nova delovna mesta v topilnicah in odprtje tovarn za pridelovanje sladkorja iz sladkorne pese v devetdesetih letih 19. stoletja so v Denver, na območje Globevilla, pritegnili številne slovenske priseljence, ki so se zaposlili v topilnicah, mnogi pa tudi na plantažah sladkorne pese in so jih plačevali kmetje, ki so imeli pogodbe s tovarnami za proizvodnjo sladkorja. V tem obdobju so na območju Globevilla delovale tri topilnice: Globe Smelter, ki je bila ustanovljena leta 1885, Argo Smelter, ustanovljena leta 1878, in Grant Smelter, ustanovljena leta 1892 (Verbič Koprivšek 2014, 51). Prebivalstvo Globevilla, ki je v začetku devetdesetih let 19. stoletja štel 2.550 prebivalcev, je do leta 1907 naraslo na okrog 4.000 (Reisbick 1997, 6). Ob popisu leta 1920 so v Globevillu našli okrog 3.800 (U.S. Population Census 1920), leta 1930 pa 4.974 prebivalcev (U.S. Population Census 1930).

3.6 Vprašalnica kako

Kako so slovenski izseljenci potovali v ZDA, jedrnato in nazorno opisuje Marjan Drnovšek v prispevku Pojav množičnega izseljevanja Slovencev v Združene države Amerike (Drnovšek 2002, 13 in 14). V času množičnega izseljevanja Slovencev v ZDA na prelomu v 20. stoletje so moderni parniki iz Evrope dosegli ameriško obalo v dobrem tednu dni. Pot do Amerike se je za velik del izseljencev začela z nakupom vozniških kart pri izseljenskem agentu v Ljubljani. Prihajajoči z vlakom v Ljubljano so se usmerili proti Kolodvorski ulici, kjer je bila večina izseljenskih pisarn. Kot pomembno železniško križišče je imela Ljubljana kar lepo število izseljenskih pisarn, ki so prodajale vozne karte za različne pomorske in železniške družbe. Konkurenčnost je rodila številne nepravilnosti pri nagovarjanju potnikov (kar je bilo prepovedano), saj so bili zaslužki pri prodaji vozniških kart izseljencem veliki, zato ni čudno, da so jih v evropskem merilu označevali kot "posel stoletja". V Ljubljani je pomagala izseljencem

⁹ Leta 1862 je bil sprejet zakon *Homestead*, ki je dodelil vsakemu Američanu ali priseljencu, ki je nameraval ostati v Ameriki, 160 akrov (65 hektarjev) federalne zemlje proti majhni odškodnini. To je bilo precej več, kot je potrebovala družina, da bi se preživela, in določba je pospešila selitev na Zahod. A tudi po letu 1862 je bila večina kmečkih priseljencev na Zahodu iz vzhodnih delov severnoameriške celine, le malo pa je bilo novih priseljencev iz Evrope. Razlog je bil dokaj preprost: obubožani evropski priseljenci s svojimi prihranki ne bi mogli preživeti leta, dokler jim zemlja ne bi obrodila pridelka (Velikonja 1996, 384).

z nasveti in tiskanimi navodili tudi leta 1907 ustanovljena "slovenska podružnica" avstrijske družbe sv. Rafaela za varstvo katoliških izseljencev iz Kranjske, Koroške in Primorske; leta 1913 so ji sledile organizacije v Trstu, Gorici in Mariboru. Njenih uslug se je neposredno poslužilo le malo izseljencev, verjetno večji pa je bil njen vpliv prek časopisja, kjer so se vrstile njene informacije o priseljenjskih razmerah v ZDA, Nemčiji in drugod po svetu. Na poti sami so bili katoliškim izseljencem na voljo tudi predstavniki avstrijske in nemške Rafaelove družbe.

Večina izseljencev se je z vlakom odpeljala proti atlantskim pristaniščem, od Bremerhavna na nemškem severu do francoskega Le Havra na jugu, in le manjši del proti Trstu. Najbolj priljubljena med Slovenci je bila t. i. "francoska črta", ki je vodila izseljence z vlakom prek Trbiža, Basla, Buchsa in Pariza do Le Havra oziroma Cherbourga na atlantski obali. Nakup kart v Ljubljani je vključeval tudi organizacijo poti, saj je večina izseljencev prvič zapustila svoj ožji življenjski prostor in se je v tujem svetu počutila nelagodno oziroma ga sprejemala z veliko strahu. Potovali so v skupinah, na prestopnih železniških postajah so jim pomagali agenti ladijskih družb, na koncu kopne poti pa so imeli urejeno oskrbo v "izseljenjskih hišah" (svojevrstnih hotelih) ali pa so jih zapeljali kar do ladijskega boka, kjer so se vkrcali, pred tem pa opravili še zdravniške preglede in carinske formalnosti.

Večina Slovencev je ob prihodu v pristanišče prvič videla morje. To je bil svojevrsten šok, zlasti v dobi jadrnic, ko so se vsi bali neurij na morju in predvsem potopa. V dobi velikih parnikov je bil ta strah manjši, saj so mnogi med plovbo komaj zaznali morje. Plovba na čezoceanskih parnikih, pravih palačah na vodi, navadno v tretjem ladijskem razredu, se je glede cene, hitrosti in udobnosti razlikovala od časov počasnih in neudobnih jadrnic. Nekatero redke ohranjene razglednice, ki so jih slovenski izseljenci poslali z ladij domačim, nam kažejo, da so plovbo doživljali kot zanimiv dogodek, ki se je mnogim vtisnil v spomin za vse življenje.

Večina slovenskih izseljencev je doživela prvi stik z Ameriko v New Yorku, ki je bil najbolj prometno priseljenjsko pristanišče v državi. Skozi priseljenjski center Castle Garden (1855–1890) na južnem robu Manhattna in kasneje Ellis Islanda (1892–1954) je v vsem omenjenem času stopilo na ameriška tla približno dvanajst milijonov priseljenčev, med njimi okrog 92.000 Slovencev v času množičnega priseljevanja. Ko je ladja zaplula v newyorško pristanišče, so že od daleč zagledali Kip svobode, simbol Združenih držav Amerike, tik ob njem pa Ellis Island, imenovan tudi Otok solza. Nimamo podatkov, koliko so jih odklonili zaradi bolezni, na primer oči (trahoma), telesnih pomanjkljivosti ali duševnih bolezni. Ker so prihajali možje in ženske v najbolj ustvarjalnih letih, to je med dvajsetimi in štiridesetimi leti, lahko sklepamo, da je bilo med njimi malo zavrženih. Ta prvi stik je bil zaradi administrativnih procedur zoprn, zato so si mnoge organizacije prizadevale pomagati prišlekom. Med njimi je bila tudi Družba sv. Rafaela v New Yorku, ki jo je ustanovil frančiškan pater Kazimir Zakrajšek leta 1908, ki je tudi osebno pomagal izseljencem na Ellis Islandu. Mesto New York se je vtisnilo v spomin vsem, ki so pripluli v njegovo pristanišče. Mnoge je očaral, mnoge tudi razočaral zaradi velikosti, nebotičnikov, vrveža ljudi in prometne zmede. Zamislimo si lahko človeka, ki je prišel s podeželja in mu je že Ljubljana bila "veliko" mesto, ko s prtljago stopi na trdna tla Manhattna in ga zajame val množice. Utrujenost po potovanju, zoprni pregledi in spraševanja na Ellis Islandu, neznanje jezika, številni goljufi in še kaj so vplivali tudi na prve občutke ob prvih korakih po newyorških ulicah. Vendar je večini izseljencev pomenil New York le vmesno postajo. S prestopom praga Amerike se je priseljenčevo ameriško življenje šele začelo. Z vlakom se je odpeljal do

želenega cilja v Združenih državah, kjer so ga običajno čakali svojci ali rojaki, ki so mu pomagali pri prvih korakih (Drnovšek 2002, 13 in 14).

Ko so slovenski priseljenci prispeli v Denver so, kot že rečeno, našli zaposlitev v topilnicah, živilsko-predelovalnih in drugih industrijskih obratih v okrožju Globeville. Globeville je služil za smetišče topilnic, farm in skladišč železniških družb Union Pacific in Burlington. Leta 1876 so tam postavili pokopališče Riverside Cemetery, v osemdesetih letih 19. stoletja pa mestno ubožnico. Čez domove priseljencev se je valil dim iz topilnic in širil smrad iz živinskih farm, ulice so ostale netlakovane in brez pločnikov še dolgo po priključitvi Globevilla Denverju. Slovanski priseljenci so za izgradnjo svojih domov nabirali odslužene dele vagonov iz železniških delavnic in jih sestavljali z rabljenimi žebli. Slovanske družine so imele okoli svojih barak skromne zelenjavne vrtove, kurnike, ograde za prašiče in zajčje kletke. Nemalokrat so otroci z živinskih farm izmaknili teleta, majhne prašiče in jagnjeta, ko so jih železničarski delavci raztovorili, ker so se skotili med transportom. Da bi pomagali nahraniti svoje družine, so se mladi fantje tihotapili tudi pod parkiranimi tovornimi vagoni in skozi luknje na dnu pobirali vreče s pšenico, koruzo in drugimi žiti. Posamezne topilniške družbe (npr. Globe Smelting and Refining Company) so za svoje zaposlene zgradile barakarska naselja, nekateri delavci pa so našli svoja domovanja tudi v številnih saloonih v Globevillu (Noel 1997, 215).

Globeville je postal edinstvena skupnost prve generacije evropskih priseljencev različnih etničnih pripadnosti, ki se je precej razlikovala od drugih skupnosti tedanjega časa v Denverju. Poleg slovenskih so tam našle svoj dom nemške (iz Rusije), poljske, avstrijske, češke, ruske, hrvaške, švedske in irske družine. Naselile so se v strnjениh, versko in etnično deljenih naselbinah, osredotočene na ohranjanje svojega jezika, vere in kulturnih tradicij iz njihovih matičnih domovin (Reisbick 1997, 3).

4. Vprašalnica kdaj

Izseljenski turizem Slovencev iz Denverja v obliki organiziranega skupinskega turizma je bil v razmahu v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja. Denverski Slovenci so v Slovenijo potovali v okviru organiziranih potovanj slovenske bratske podporne organizacije Zapadna slovanska zveza (ZSZ), prvič leta 1967. Najbolj obiskano je bilo potovanje v Jugoslavijo leta 1972, ki se ga je udeležilo 86 članov ter podpornikov ZSZ (WSA Fraternal Life 2008, 41), Jugoslavijo so znova obiskali leta 1975, ko se je potovanja udeležilo 87 članov ZSZ in njihovih družinskih članov ter prijateljev. Sledilo je desetletje premora, nato pa je ZSZ znova oživila etnično obarvana potovanja s potovanjem v Jugoslavijo, Italijo in Avstrijo v letih 1984 in 1987 (Volk 1975, 14).

5. Vprašalnica zakaj

V obdobju po drugi svetovni vojni so bili slovenski Američani oziroma Američani slovenskega porekla že povsem vključeni v ameriško družbo, mnogim se je uspelo družbeno uveljaviti in postali so ugledni meščani (Klemenčič 2011, 173). Slovenski izseljenci v Denverju so bili odlično organizirani, povezani so bili v društva slovenskih bratskih podpornih organizacij in ustanovili lokalno Zapadno slovansko zvezo (Western Slavonic Association), zgradili so Slovenski dom, skupaj s hrvaškimi priseljenci so ustanovili slovensko-hrvaško župnijo ter zgradili cerkev Kraljice sv. rožnega venca (Verbič Koprivšek 2015, 56).

V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja so bili torej finančno in organizacijsko sposobni za skupinska potovanja v matično domovino. Hkrati so tedaj v Denverju živele že tri generacije slovenskih priseljencev, od katerih pripadniki druge

in tretje generacije še niso obiskali izvorne domovine svojih prednikov. Slovenski priseljenci v Denverju so, podobno kot Slovenci drugod v ZDA, čutili močno pripadnost svoji rodni domovini oziroma rodni domovini svojih prednikov. Zato so se trudili na različne načine ohranjati in spodbujati slovensko kulturo, jezik, etnične navade in običaje (Verbič Koprivšek 2014, 239). Tudi s potovanji v Slovenijo, ki so potekala v organizaciji Zapadne slovanske zveze (Western Slavonic Association), slovenske bratske podporne organizacije s sedežem v Denverju, ki je bila ena od pomembnejših slovenskih bratskih podpornih organizacij v Ameriki, katere prvotni namen je bila predvsem zaščita slovenskih priseljencev na zahodu ZDA (Verbič Koprivšek 2011, 129).

Slovenci iz Denverja so v Slovenijo v organizaciji Zapadne slovanske zveze zadnjikrat skupinsko potovali leta 1987. Vzrok za prenehanje organiziranja skupinskih potovanj v Slovenijo je bilo »zamrtje« slovenske etnične naselbine v Denverju (v okrožju Globeville) in s tem institucionalne organiziranosti tamkajšnjih Slovencev (opisano pod vprašalnico kdo 3.3) ter spremembe v načinu delovanja Zapadne Slovanske zveze. Zapadna slovanska zveza je konec osemdesetih let 20. stoletja svoje dejavnosti odprla vsem ljudem, ne glede na njihovo etnično pripadnost. To so nazorno pokazali leta 1991, ko so ime in logotip organizacije spremenili iz W.S.A. (kot Western Slavonic Association) v WSA Fraternal Life (WSA Fraternal Life 2008, 7) in se pričeli združevati z drugimi, »neslovenskimi« podpornimi organizacijami, ter pričeli v sklopu svojih konvencij organizirati skupinska potovanja na privlačne destinacije, na primer v Miami, na Bahame in v Vail (WSA Fraternal Life 2008, 40 in 41).

6. Vprašalnica kako

Da bi razumeli, kako so potekala organizirana skupinska potovanja slovenskih izseljencev iz Denverja, bomo opisali njihovo najbolj znamenito potovanje v Jugoslavijo leta 1972. To je posameznega udeleženca stalo 299 dolarjev. 27-dnevnega potovanja se je udeležilo 86 članov ter podpornikov ZSZ (WSA Fraternal Life 2008, 41), ki so 22. junija 1972 z jugoslovanskim letalom poleteli iz Denverja v Zagreb (Grande 1972, 12). To je bilo prvo jugoslovansko letalo, ki je pristalo na denverskem letališču Stapleton International Airport. Tedanji župan Denverja, W. H. McNichols ml., je vse meščane pozval, naj »pozdravijo goste iz Jugoslavije ter molijo za varno pot denverskih meščanov v in iz Jugoslavije.« Ob tej priložnosti je župan 22. junij 1972 razglasil za Jugoslovanski dan v Denverju (City and County of Denver: Proclamation 1972). V Zagrebu so potnike pričakali sorodniki, s katerimi so se nato odpravili v Slovenijo, od tam pa so potovali na različne ogledne in izlete po Sloveniji ter sosesčini. 4. julija so se udeležili velikega izseljenskega piknika v Škofji Loki, ki se ga je udeležilo preko 10.000 ljudi, med njimi tudi veliko Slovencev iz Clevelanda v Ohiju ter drugih delov ZDA (Fraternal Voice 1972, 16). Na pikniku so nastopili: brata Vadnal iz Clevelanda, Benik Bucher iz Clevelanda, All Stars iz Clevelanda in Veseli Vandrovčki iz Mississauga v Kanadi (Grande 1972, 12).

Udeleženci potovanja v Jugoslavijo so iz Zagreba poleteli nazaj v Denver 19. julija (Grande 1972, 12). Po vrnitvi je v rubriki Denverske vesti eden od udeležencev takole opisal vtise s potovanja v Jugoslavijo:

»... Blejsko jezero, Božjo pot matere božje na Brezjah, Postojnska jama in Portorož, so kraji, ki jim bodo ostali v prijetnem in trajnem spominu. Nekateri so obiskali Dubrovnik in druge zanimive kraje v Jugoslaviji, toda nekateri so pa naredili veliko, pomoto, ko so šli na turo v Italijo, kjer jih je nekoliko zbolelo vsled nepravilnih jedil. Edino stvar, da je bilo dobro je bilo, ko so se udeležili Sv. maše v basiliki [sic!] Sv. Petra v Vatikanu in potem, ko je bilo po maši ljudi nad 10,000, večinoma

Amerikancev, so prejeli blagoslov od Papeža med eno in poldrugo uro popoldne. Drugače pa poročajo, da Italjani [sic!] v splošnem niso bili prijazni napram Amerikancem in so samo gledali, oz. pazili kako hitro bodo obogatili od njih.

Slovenija izvrstno lepo napreduje. Neverjetno je kako veliko avtomobilov imajo v Ljubljani. Ob izredno velikem prometu, ljudje veliko bolj hitro vozijo kot v Ameriki. Izgleda, da nimajo tako strogih zakonov omejitvenih voženj kot jih imamo v naši deželi. Ako opazujete promet v Ljubljani si mislite, da ste v Ameriki v kakem velemestu. Ravno tako so ljudje opravljeni kot so Amerikanci. Ljubljana je zelo kulturno mesto in na vseh koncih in krajih napreduje, da smo lahko ponosni, ker izhajamo iz tega kulturnega naroda. Kmečka mladina zapušča svoje domove in se seli v mesta, kjer imajo precej dobre plače, da ima skoro vsaka družina svoj avtomobil. Vsi se boje kaj bo kadar bo njih predsednik Tito umrl, ker ga skoro vse ljubi, tudi oni, ki so bili ob začetku nove Jugoslavije, proti njemu. No saj se tudi v Ameriki ne moramo pritoževati, ker naši ljudje so pridni in pošteni in vsled tega vsi lepo napredujemo. Naj živi naš narod Slovenski, oz. Jugoslovanski, še mnogo, mnogo let« (Fraternal Voice 1972, 16).

5. Zaključek

Skozi praktični prikaz koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti na primeru izseljenskega turizma Slovencev iz Denverja je predstavljeno, kaj je izseljenski turizem Slovencev iz Denverja (naslovna vprašalnica kaj). Na vektorju mobilnosti (vprašalnica kje) je prikazana turistična pot slovenskih izseljencev v Denverju iz Denverja v Slovenijo, z odgovori na vprašalnico kdo je pojasnjeno, kdo so (bili) slovenski izseljenci/priseljenci v Denverju (z vnovično uporabo koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti), z odgovori na ostale vprašalnice (kdaj, zakaj, kako) pa, kdaj, zakaj in kako so turistično potovali iz Denverja v Slovenijo.

Pri vprašanju kdo so (bili) slovenski izseljenci/priseljenci v Denverju so raziskani slovenski izseljenci/priseljenci v Denverju, pri čemer je znova uporabljen koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti, tokrat za proučevanje migracij. Skozi praktični prikaz koncepta 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti na primeru izseljevanja/priseljevanja Slovencev v Denver je predstavljeno, kaj je izseljevanje/priseljevanje Slovencev v Denver (naslovna vprašalnica kaj). Na vektorju mobilnosti (vprašalnica kje) je prikazana pot slovenskih izseljencev iz Slovenije v Denver, z odgovori na vprašalnico kdo je pojasnjeno, kdo so (bili) slovenski izseljenci/priseljenci v Denverju, z odgovori na ostale vprašalnice (kdaj, zakaj, kako) pa, kdaj, zakaj in kako so se izseljevali/priseljevali iz Slovenije v Denver.

Pri raziskovanju izseljenskega turizma Slovencev iz Denverja je tako koncept 1/5 vprašalnic na vektorju mobilnosti uporabljen dvakrat, za raziskovanje turistične in raziskovanje migracijske mobilnosti prebivalstva. Raziskava temelji na podatkih, pridobljenih na podlagi zgodovinskih virov in literature, zlasti izseljenskega časopisja oziroma uradnih glasil nekaterih slovenskih bratskih podpornih organizacij v ZDA, ter terenskega raziskovanja v Denverju.

V obeh primerih se je koncept izkazal za uporabnega in ustreznega za celostno, meddisciplinarno raziskovanje prostorske mobilnosti prebivalstva. Koncept je preprost za uporabo, saj temelji na osnovnih vprašalnicah kaj, kje, kdo, kdaj, zakaj in kako, pri čemer je vprašalnica kje tudi grafično prikazana z vektorjem mobilnosti, kar omogoča lažjo predstavo za proučevanje prostorske mobilnosti na različnih ravneh.

Od ravni, ki zahteva le osnovno predznanje, do ravni zahtevnih in večplastnih raziskav. Na podlagi tega je mogoče zaključiti, da je koncept vsestransko uporaben – za proučevanje prostorske mobilnosti prebivalstva v okviru pedagoškega procesa, raziskovanje v humanističnih in družboslovnih vedah in raziskovanje v namen gospodarstva ter sprejemanja političnih in strateških odločitev.

Literatura

- U.S. Population Census 1910, Denver, Colorado. Mikrofilm 115, kolut 6, ED 84.
- U.S. Population Census 1920, Denver, Colorado. Mikrofilm, kolut 7, T 625-160, ED 132-137.
- U.S. Population Census 1930, Denver, Colorado. Mikrofilm, kolut 12, T 626-240, ED 200-202.
- Alič, A. in Cvikl, H. 2009: Uvod v ekonomiko turizma: gradivo za 1. letnik. Ljubljana, Zavod IRC, 22.
[Http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vs/Gradiva_ESS/Impletum/IMPLETUM_153GOSTINSTVO_Uvod_Alic.pdf](http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vs/Gradiva_ESS/Impletum/IMPLETUM_153GOSTINSTVO_Uvod_Alic.pdf) (1. 10. 2016).
- Cedičnik, A. 2006: Matematični priročnik. Radovljica, Didakta, 197–198.
- Denverske vesti. Fraternal Voice. Denver, Colorado, februar 1970, 24, 5, 12.
- Denverske vesti. Fraternal Voice, Denver, Colorado, september 1972, 26, 12, 16.
- Doeppers, D. F. 1967: The Globeville Neighborhood in Denver. Geographical Review, 57, 4, 506–522.
- Drasler, J.: Columbine Lodge 218. Prosveta. Hinsdale, Illinois, 22. 11. 1989, 81, 47, 3.
- Drasler, J.: Columbine 218 News. Prosveta. Hinsdale, Illinois, 1. 3. 1989, 81, 9, 3.
- Drnovšek, M. 2002: Pojav množičnega izseljevanja Slovencev v Združene države Amerike. V: Drnovšek, M. & Brodnik, V. (2002): Množično izseljevanje Slovencev v Združene države Amerike: priročnik za učitelje. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 13–14.
- Grande, M.: Trip to Yugoslavia. Fraternal Voice. Denver, Colorado, september 1972, 26, 12, 12.
- Hunziker W. & Krapf K. 1942: Grundniss der allgemeinen Fremdensferkehrslehre. Zürich, Polygrafischer Verlag, 10. V: Planina, J. & Mihalič, T. (2002): Ekonomika turizma. Ljubljana, Ekonomska fakulteta, 29.
- Jersin, A.: Nekoliko podatkov iz zgodovine Zapadne slovanske zveze, kakor tudi nekoliko priporočil prihodnji konvenciji, ob njenem srebrnem jubileju. Amerikanski Slovenec. Chicago, Illinois, 17. 8. 1933, 42, 158, 3.
- Kaspar, C. 1996: Tourismus in Grundniss. 5. Auflage. Bern, Verlag Paul Haupt, 15-16. V: Planina, J., & Mihalič, T. (2002): Ekonomika turizma. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 29.
- Klemenčič, M. 2011: Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado. Maribor, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnost, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru; Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Klemenčič, M. 1999: Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgodovina slovenskih nasebin v Ledavillu, Kolorado, in v San Franciscu, Kalifornija. Celovec, Ljubljana, Dunaj, Mohorjeva založba.
- Koderman, M. in Mihelič Pulsipher, L. 2012: Social and Spatial Aspects of Roots Tourism in Slovenia: The Case of the Slovene -American Diaspora. Dve domovini/Two homelands, 35, 163–175.

- Verbič Koprivšek, M. 2011: Pregled zgodovine Zapadne slovanske zveze (Western Slavonic Association) v letih 1908–1950. Časopis za zgodovino in narodopisje, 82, 4, 129–159.
- Verbič Koprivšek, M. 2014: Razvoj etnične naselbine na primeru Slovencev v Denverju. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Verbič Koprivšek, M. 2015: History of Slovenian Home in Denver, Colorado – Political Diversity as an Exception. *Studia Historica Slovenica*, 15, 1, 55–69.
- Mauser, S.: Društvena naznanila: Iz urada Doma Slovenskih Društev, Denver, Colo. Glasilo K.S.K. Jednote. Cleveland, Ohio, 30. 6. 1931, 17, 26, 2.
- McNichols, W. H. 1972: City and County of Denver: Proclamation. Arhiv WSA Fraternal Life, Denver, Kolorado.
- Noel, T. J. 1997: The Immigrant Saloon in Denver. *The Colorado Magazine*, 53, 3, 201–219.
- Organization for Migration 2011: Key Migration Terms 2011. <https://www.iom.int/key-migration-terms> (12. 8. 2016).
- Pavlakovich, G.: Društvena naznanila in poročila: Seliti so se morali. Amerikanski Slovenec. Cleveland, Ohio, 19. 8. 1953, 62, 31, 1.
- Pavlakovich, G. 1969: Zgodovina slov. fare Kraljice sv. rožnega venca. V: Golden Jubilee, Holy Rosary Church 1919–1969. Denver, Colorado, Holy Rosary Church, 38–59.
- Planina, J. in Mihalič, T. 2002: Ekonomika turizma. Ljubljana, Ekonomska fakulteta.
- Reisbick, A. M. 1997: Garden Place – Globeville: 1885–1950. Denver, Colorado, Reisbick A. M..
- Rogelj A. in Pižent Suhadolc, Ž. 2011: Gostovanja slovenskih kulturnih skupin. V: Rodna Gruda: zbornik ob 60. letnici Slovenske izseljenske matice. Ljubljana, Združenje Slovenska izseljenska matica, 70.
- Rogelj, J. 2011: Pregled srečanj v moji deželi. V: Rodna Gruda: zbornik ob 60. letnici Slovenske izseljenske matice. Ljubljana, Združenje Slovenska izseljenska matica, 77–78.
- Valenčič, V. 1990: Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne. Dve domovini/Two Homelands, 1, 43–82.
- Velikonja, J. 1996: Slovenska naselja v Ameriki. Zgodovinski časopis, 50, 3, 383–389.
- Volk, M. E.: From the Desk of Matt Volk. Fraternal Voice. Denver, Colorado, junij 1975, 29, 9, 14.
- World Tourism Organisation 2011: Tourism Sattelite Account – Why do we have it and what does it do? Http://statistics.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_tsa_1.pdf (12. 8. 2016).
- WSA Fraternal Life. A Celebration of the First 100 Years: 1908-2008 (2008). Denver, Colorado, WSA Fraternal Life.

PRESENTATION OF THE 1/5 QUESTIONS ON THE VECTOR OF MOBILITY CONCEPT IN THE CASE OF RESEARCH ON EMIGRANT TOURISM

Summary

Researching of all types of population mobility requires a holistic, multi-disciplinary approach, for which an inter-disciplinary integration is essential. Today, we use a number of research methods for the study of different types and aspects of spatial mobility of the population that adequately function individually, but we are missing an integrated concept to unite different approaches "under one roof" without altering their established individual use. To fill this void, we present the newly established 1/5 questions on the vector of mobility research concept. Advantages of this concept are that it covers all aspects of the spatial mobility of the population, it is easy to use and versatile – from researching spatial population mobility in the humanities and social sciences, to studying within the pedagogical process, to researching for the purpose of economy or political and strategic decision making.

The use of the concept is practically presented through the example of research on emigrant tourism, which includes both migration and tourism mobility of the population, namely for the emigrant tourism of Slovene emigrants from Denver, Colorado. Article also provides a first definition of this kind of tourism. The research is founded on the data obtained on the basis of historical sources and literature, especially the emigrant newspapers or official organs of some Slovene fraternal benefit associations in the United States, as well as field research in Denver.